

NAMN ATT MINNAS

PETER WEISS

Premiären på Peter Weiss' "Sången om skråpuken" fick en egendomlig epilog. Författaren, som under loppet av få år blivit ett världsnamn och vars självkänsla vuxit i motsvarande grad, var inte nöjd med den minst sagt blandade kritiken. Sådant har hänt förr, men mera ovanligt var vad som nu skedde. Weiss gick till motangrepp och okvädade sina kritiker, som han beskyllde för avundsjuka, provinsialism och allmän inskränkt-het. Det uppseendeväckande tilltaget mötte ingen förståelse — om man bortser från att Olof Lagercrantz skyndade till och desavouerade sin egen tidnings recensent genom att tala om vilket djupt intryck föreställningen gjort på honom. Men i själva verket är Weiss' reaktion mycket begriplig. I de länder, där han har sina sympatier, skulle nämligen kritik av en prokommunistisk propagandapjäs inte få förekomma.

I serien "Namn att minnas" brukar skönlitterära författare som regel inte porträtteras. De sällsynta undantagen har utgjorts av skribenter, som klart och tydligt låtit förstå att de underordnar sin skönlitterära verksamhet vissa politiska syften. Till denna kategori — i Sverige ännu så länge ganska sällsynt — kan vid detta laget Peter Weiss räknas. Han har eftertryckligt förklarat att för honom litteraturen numera är ett politiskt redskap för att förändra världen i viss riktning, närmare bestämt genom att åstadkomma socialistiska revolutioner, där sådana ännu inte ägt rum.

Det är därför motiverat att ta upp honom till behandling på denna plats.

*

Peter Weiss föddes år 1916 i Berlin av judiska föräldrar, en tjeckisk-ungersk far och en schweizisk mor. Fadern var textilfabrikant, modern skådespelerska hos Max Reinhardt. Weiss gick i skola i Berlin och Bremen. Under trycket av judeförföljelserna i Tyskland emigrerade familjen år 1934 till England, varifrån den två år senare flyttade till Prag, där Peter Weiss studerade måleri vid konstakademien. Via Schweiz hamnade familjen år 1939 i Sverige. Weiss har kallats "en europé utan fosterland". Han blev emellertid svensk medborgare och försörjde sig till en början som mönstertecknare vid en av fadern etablerad textilfabrik i Borås. Vid sidan av ägnade han sig åt måleri och deltog i flera konstutställningar under 40-talet, dock utan framgång.

Som författare debuterade Weiss 1947 med en samling prosadikter. De följdes av ett antal experimenterande böcker i Kafkas efterföljd, som liksom hans tavlor hade föga framgång. En roman refuserades av Bonniers och han tvingades snart att ge ut sina böcker på eget förlag. Weiss skrev också ett drama "Rotundan", som uppfördes på en studioscen och blev ett dundrande fiasko. Efter dessa motgångar beslöt han på 50-talet att ägna sig åt ett nytt konstnärligt medium och övergick till filmen. Han gjorde mer eller mindre dokumentära kortfilmer bl. a. om ungdomsbrottslighet samt en "vi-

sionär" långfilm "Häringen". Dessa filmer inbragte knappast någon ära — annat än i en trång krets av cinéaster — och absolut inte något guld och när Weiss för att äntligen tjäna pengar medverkade som något slags konstnärlig rådgivare i långfilmen "Svenska flickor i Paris" blev resultatet en såväl artistisk som ekonomisk katastrof.

Weiss var under denna tid, enligt vad han berättat, i otakt med sig själv, han kallar det en förruttnelsens tid, kännetecknad av hopplöshet, isolering och ett fruktlöst idisslande; han lär ha känt sig förföljd. Vändpunkten kom, när han som protest emot det för honom så länge ogästvänliga kulturklimatet i Sverige vid 60-talets ingång övergick till att skriva på sin barnoms och ungdoms språk, tyskan. Efter att ha vandrat runt mellan olika förlag i åtta år utgavs år 1960 på det berömda Suhrkamps Verlag i Frankfurt am Main "Der Schatten des Kör-

pers des Kutschers". Det var Weiss' första bok på tyska. Den väckte intresse och sedan kom i rask följd "Abschied von den Eltern" — en våldsam uppgörelse med en viktorianskt präglad borgerlig familjemiljö — "Fluchtpunkt", "Gespräch der drei Gehenden" samt pjäsen "Nacht mit Gästen". I och med dessa verk var Weiss för att tala med Åke Janzon inte längre en undanskymd svensk modernist, utan ett framträdande namn i den nya tyska litteraturen, med anknytning till Gruppe 47, den oakademiska akademi, i vilken man återfinner flertalet av de tyska författare, som gjort en betydelsefull insats efter kriget.

Denna framgång skulle, som Janzon understrukt, knappast ha varit möjlig om inte språkbytet hos Weiss sammanfallit med en utomordentligt tydlig mognadsprocess, avspeglad i en åtstramning av verkkningsmedlen, en ny saktighet och en fullkomlig behärs-

ning av en ny berättarmetod". Weiss var inte längre en Kafka-epigon han hade funnit sin egen stil och form. Sitt internationella genombrott fick han emellertid först med dramat "Die Verfolgung und Ermordung Jean Paul Marats, dargestellt durch die Schauspielgruppe des Hospizes zu Charenton unter Anleitung des Herrn de Sade". I detta teaterstycke började Weiss använda den sceniska collageteknik, som han sedermera renodlat. Stycket handlar om "den förrådade revolutionen", mot varandra ställs Marat — en av de vidrigaste inkarnationerna av proletarietets diktatur — och markis de Sade — en åtminstone på sin tid originell författare — som representanter för å ena sidan den revolutionära idealismen å andra sidan den skeptiska och cyniska tredje ståndpunkten och de talar, i stor utsträckning, med sina egna ord.

"Marat/Sade" blev en världssuccé; den har spelats på de flesta kulturländers ledande scener. I sitt nästa stycke "Die Ermittlung" gick Weiss ett steg vidare på den inslagna vägen; denna pjäs, som handlar om rättegången mot befattningshavare i ett nazistiskt "Vernichtungslager" bygger helt på utdrag ur domstolsprotokoll. Även denna pjäs — på svenska kallad "Rannsakningen" — har blivit en stor internationell framgång.

"Sången om skräpuken", Peter Weiss' senaste verk, fick som bekant sin världspremiär på Scalateatern i Stockholm. I denna "musical" har Weiss övergått till den direkta politiska förkunnelsen: den är ett furiöst angrepp på den portugisiska kolonialpolitiken i Angola. Texten är kvasidokumentär. Citat ur "skräpuken" Salazars professorliga tal kompletteras sålunda exem-

pelvis med uppmaningar om att spetsa rebellernas huvuden på pålar, något som vederbörande — i varje fall offentligen — knappast skulle låta komma sig till last. Det av kritikerna omvittrade otillfredsställande resultatet må lämnas därhän; vad som har intresse är att Weiss' anhängare velat framställa Angola i sångspelet som en symbol för alla förtryckta länder i världen. Detta är naturligtvis nonsens. Det är ingen tillfällighet att just Marat företräder den förrådade revolutionen hos Weiss, inte som hos Büchner Danton, att "Rannsakningen" inte handlar om utrensningarna i Moskva, att "Skräpuken" inte handlar om Berlinmuren och att Weiss' nästa stycke skall handla om Vietnam och inte om Tibet.

Det skulle, kort sagt, inte falla Weiss in att angripa det förtryck och de grymheter, som utövas av en kommunistisk stat helt enkelt därför att för honom, liksom för Göran Palm, lösningen till världsproblemen ligger i kapitalismens undergång och kommunismens seger och härtill vill han bidra. Det är nu hans ensak. Men låt oss ta denne författare, som säger "fy för svenskar och pengar och USA", men inte har något emot att vara svensk medborgare eller leva i USA på de pengar han tjänar under ett kapitalistiskt system, för vad han är — och vill vara — inte "Sveriges störste dramatiker sedan Strindberg" — gudbevare — utan en tyskspråkig kommunistisk propagandist av centraleuropeiskt ursprung, långt ifrån Brechts genialitet i genren, men dock tillräckligt effektiv för att göra intryck på den småborgerliga svenska intelligentsia, som koketterar med sin kulturradikalism.

G. U.

Handelsbanken är en viktig kugge i samhälle och näringsliv – en kugge som hjälper till att hålla utvecklingens hjul igång. Årliga miljardkrediter till industri, handel och bostadsbyggande betyder ökad produktion och snabbare framåtskridande – ett viktigt bidrag till det allmänna välbefindandet. Handelsbanken är därmed banken för hela folket – i dubbel betydelse.

SVENSKA HANDELSBANKEN

för produktion och framåtskridande

